

Міністерство освіти і науки України
Харківський обласний відділ Українського географічного товариства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Університет м. Орадя (Румунія)
Могильовський державний університет ім. А.А. Кулешова (Білорусь)
Харківська обласна станція юних туристів

РЕГІОН - 2016:

СТРАТЕГІЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

(м. Харків, 10 – 11 листопада 2016 р.)

Харків
2016

Редакційна колегія: В.С. Бакіров, д. соц. н., проф., акад. НАН України (голова редакційної колегії), Л.М. Немець, д. геогр. н., проф. (заступник голови редакційної колегії), М.О. Барановський, д. геогр. н., проф., А.П. Голіков, д. геогр. н., проф., Н.В. Гусєва, к. геогр. н., доц., Ю.І. Кандиба, к. геогр. н., доц., Л.В. Ключко, к. геогр. н., доц., С.В. Костріков, д. геогр. н., проф., К.В. Мезенцев, д. геогр. н., проф., К.А. Немець, д. геогр. н., проф., Я.Б. Олійник, д. екон. н., проф., акад. АПН України, І.О. Пилипенко, д. геогр. н., доц., Г.П. Підгрушній, д. геогр. н., ст. наук. співроб., К.Ю. Сегіда, к. геогр. н., доц.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, к. 3-62, тел. 8(057) 707-52-74, e-mail: konfregion@ukr.net.

Затверджено до друку рішенням вченої ради факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 3 від 17.10.2016 р.).

Регіон – 2016: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 10 – 11 листопада 2016 р.). – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 347 с.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Матеріали пройшли внутрішнє рецензування.

ISBN 978-966-285-361-2

© Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2016

З М І С Т

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

<i>Немець Л.М., Ключко Л.В., Сегіда К.Ю., Немець К.А., Кандиба Ю.І., Гусєва Н.В., Вірченко П.А.</i> РОЗВИТОК СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ В ХАРКІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	12
<i>Барановський М.О.</i> ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЦЕНТРІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ	17
<i>Бондаренко Е.Л.</i> ВИМОГИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГІС ПРИ ПРОВЕДЕННІ МОНИТОРИНГУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	20
<i>Костріков С.В.</i> СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІС ДЛЯ АНАЛІЗУ УРБОГЕОСИСТЕМ	23
<i>Мальчикова Д.С.</i> МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ У РЕГІОНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	26
<i>Мезенцев К.В., Гаврилюк О.К.</i> ПОЛЯРИЗАЦІЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА РІВНЕМ УРБАНІЗОВАНОСТІ	30
<i>Олійник Я.Б.</i> ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИЙ СЕКТОР РЕГІОНУ: ФОРМУВАННЯ ТА СТРУКТУРА	33
<i>Пасько В.Ф.</i> РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ	36
<i>Пилипенко І.О., Нападівська Г.Ю.</i> МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТОПОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ПОШУКУ ПРОСТОРОВИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ	39
<i>Підгрушній Г.П., Іщенко Ю.Д.</i> КРЕАТИВНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЛЮСІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	41
<i>Яворська В.В., Паншина Ю.А., Лебединець Н.В.</i> ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	44
<i>Otoush M.M., Pokolodna M.M.</i> THE DEVELOPMENTAL ROLE OF ECOTOURISM	47

<i>Дук Н.М., Масалова К.Ю.</i>	
ВПЛИВ ПРИКОРДОННОГО ПОЛОЖЕННЯ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ ЛОКАЛЬНОГО РІВНЯ	20
<i>Ємець А.В., Добровольська Н.В.</i>	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКОГО ПЛЯЖНОГО ТУРИЗМУ У МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	20
<i>Запотоцький С.П., Левицька О.Л.</i>	
РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВИХ ОБ'ЄКТІВ МІСТА (НА ПРИКЛАДІ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА)	20
<i>Заставецька О.В., Заставецька Л.Б.</i>	
ФОРМУВАННЯ ПЕРВИННИХ СИСТЕМ РОЗСЕЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ УТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	21
<i>Захарченко О.Л., Гринюк Т.А.</i>	
ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ХІМІКО-ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ	214
<i>Корнус О.Г., Філоненко О.С.</i>	
ОЦІНКА ЗАГАЛЬНОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ТА ПОШИРЕНОСТІ ХВОРОБ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	218
<i>Кравченко К.О.</i>	
РУХ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ОСТАННІ 20 РОКІВ (З 1995 ПО 2015 РР.)	222
<i>Кришталь Г.О., Сюткін С.І.</i>	
ГАЛУЗЕВА І ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА ВИРОБНИЧОГО (ІНДУСТРІАЛЬНОГО) ТУРИЗМУ СУМЩИНИ	225
<i>Кудіна К.О.</i>	
ГЕОГРАФІЧНО-ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКЛАДІВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ФРАНЦІЇ ЗА КАТЕГОРІЮ ЗІРКОВОСТІ	228
<i>Лінійчук А.А.</i>	
ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ МІСТ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД	230
<i>Малярчук Р.М.</i>	
ТУРИЗМ ЯК СФЕРА ПОСЛУГ В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	233
<i>Мельник Л.В., Кривець О.О., Батиченко С.П.</i>	
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЧИСЕЛЬНОСТІ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	236
<i>Нагірна В.П.</i>	
СІЛЬСЬКІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В СИСТЕМІ ГОСПОДАРЮВАННЯ	239
<i>Неліна К.Г.</i>	
СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПОТОКИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗСЕЛЕНСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ	241
<i>Омельченко Н.В.</i>	
ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК АТРИБУТ УРБАНІЗАЦІЇ	244

<i>Тогребський Т.Г.</i>	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ПОЛІНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	247
<i>Редін В.І., Редіна В.А., Липтєв В.Г.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОТЕЛЮ «НАЦІОНАЛЬ»	249
<i>Рибкоць О.В.</i>	
ТЕРИТОРІАЛЬНА КОНЦЕНТРАЦІЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	252
<i>Сидорович А.А.</i>	
ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВНУТРЕННЕЙ МИГРАЦИИ ГОРОДСКОГО И СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ БЕЛАРУСИ В НАЧАЛЕ XXI В.	256
<i>Снігова О.Ю.</i>	
ПРОДО СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ЕКОНОМІКИ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ «ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СИНТЕЗУ»	259
<i>Чугунова Н.В., Полякова Т.А., Лихневская Н.В.</i>	
ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАССЕЛЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ НЕОЛИБЕРАЛЬНОЙ УРБАНИЗАЦИИ. ВЕЛГОРОДСКАЯ ОБЛАСТЬ РФ	262
<i>Яворська В.В., Винокурова К.В.</i>	
РОЗВИТОК УРБАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	265
<i>Danilyuk O., Sumatokhina I.</i>	
CAVES AS A TOURIST OBJECT FOR EUROPEAN REGION	267
<i>Гусєва Н.В., Задєсєнєв О.М.</i>	
СССВРОДОНЕЦЬКО-ЛИСИЧАНСЬКА АГЛОМЕРАЦІЯ: МЕЖІ, СКЛАД, СТРУКТУРА	270
<i>Немець К.А., Ключко Л.В., Кобилін П.О., Татаренков В.М.</i>	
ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРВОМАЙСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	276
СЕКЦІЯ 4.	
ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА	
<i>Андрущенко О.С., Лобойко Т.П.</i>	
РІЧКА ЛОПАНЬ – «ОБЛИЧЧЯ» РІЧКОВОЇ СИСТЕМИ ДОНУ	280
<i>Богадьорова Л.М.</i>	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ХЕРСОНЩИНІ	283
<i>Ілляшенко І.О.</i>	
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ РИЗИКАМИ І ЗАГРОЗАМИ В РЕГІОНАХ	285

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВНУТРЕННЕЙ МИГРАЦИИ ГОРОДСКОГО И СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ БЕЛАРУСИ В НАЧАЛЕ XXI В.

А.А. Сидорович
brestsid@gmail.com

Учреждение образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», г. Брест, Республика Беларусь

Миграционные процессы оказывают влияние на расселение и динамику численности населения, его половозрастную и образовательную структуру, что обуславливает актуальность геодемографических исследований миграции. Цель данной работы – выявить географические особенности внутриреспубликанских миграционных процессов в Беларуси в разрезе городского и сельского населения в начале XXI в.

По отношению к государственной границе миграция подразделяется на международную (внешнюю) и внутриреспубликанскую (внутреннюю). На внутренние перемещения приходится около 93 % всего миграционного оборота в Беларуси. Внутриреспубликанская миграция в свою очередь делится на межобластную и внутриобластную, на каждую из которых приходится практически равное число мигрантов с некоторым перевесом внутриобластных перемещений (около 53 %) (рис. 1).

В пределах страны основные потоки направлены в г. Минск, в пределах областей – в областные центры [1]. Из 42 межобластных потоков 10 самых крупных связывают г. Минск с областными регионами, в результате чего на столицу приходится около 1/3 всех межобластных перемещений. При этом во всех областных регионах у столицы складывается положительное миграционное сальдо, которое в 2009–2015 гг. обеспечивало рост ее численности в среднем на 14,5 тыс. чел. в год. Наибольшие же объемы миграционных потоков характерны для внутриобластных перемещений. Удельный вес данного вида миграции по областям варьирует от 42 % в Минской до 74 % в Витебской.

Значительные различия в масштабах и географической структуре внутренней миграции проявляются в разрезе городской и сельской местности. Для городских жителей преобладающим направлением является межобластная миграция (55,4 % от миграционного оборота), для сельских – внутриобластная (68,3 %). В целом в структуре миграций городских жителей удельный вес межобластных перемещений в 1,6–2,0 раз больше, чем в структуре сельского населения. Однако анализ коэффициента интенсивности миграционных выбытий по отдельным областям показывает, что частота межобластных выбытий из сельской местности составляет 7–10 %, что на 1 % больше, чем из городской в Минской области (20 %) разность достигает 7 %.

Рис. 1. Структура миграционного оборота населения по областям Беларуси за 2009–2015 гг. [сост. по 2]

Данные таблицы 1 свидетельствуют, что в целом в Беларуси доминирует миграционный поток «город→город» (40,2 % миграционного оборота), который преобладает также на мезогеографическом уровне. Исключением являются брестская и Минская области, в которых благодаря более высокому демографическому потенциалу сельского населения преобладает миграция в направлении «село→город» с удельным весом 38,6 % и 46,2 % от миграционного оборота соответственно. В других областях направление «село→город» составляет около 1/3 всех перемещений. Обратный поток («город→село»), как правило, почти в 2 раза меньше, а в Минской области – в 1,6 раз. В общей структуре миграционного оборота доля потока «город→село» не превышает 20 %. Миграционное направление «село→село» обеспечивает всего 5–7 % от общего числа мигрантов, в Минской области – 10 %, что обусловлено миграционной привлекательностью прилегающих к г. Минску пригородных территорий.

Таблица 1
Пространственное распределение миграционных потоков между городской и сельской местностью, % в 2009–2015 гг. [рассчит. по 2]

Регион	Направления миграции			
	город→город	город→село	село→город	село→село
Беларусь	40,2	20,4	33,5	5,9
Брестская	36,5	19,1	38,6	5,8
Витебская	42,4	18,4	32,6	6,6
Гомельская	40,7	17,3	36,2	5,8
Гродненская	40,7	16,6	37,4	5,3
Минск	51,5	48,5	-	-
Минская	31,0	12,9	46,2	9,9
Могилевская	43,9	15,5	34,4	6,2

После получения независимости в Беларуси произошло снижение территориальной мобильности населения. В первую очередь это проявляется в уменьшении числа лиц, переехавших на постоянное место жительства из других областей. Так, по данным переписи 1989 г., 32,9 % жителей сельских населенных пунктов проживали в них не с рождения, а по данным переписи 2009 г. – 38,2 %. Это связано с более высокими темпами сокращения численности лиц, проживающих в сельской местности с рождения. За 1989–2009 гг. численность последней категории населения, среди которого преобладают лица старших возрастных групп, уменьшилась на 36 %, а число лиц, прибывших из других населенных пунктов – на 20 %. За данный период численность лиц, проживающих в городских поселениях не с рождения, сократилась на 26 % (с 3,79 млн. до 2,79 млн. чел.), а их удельный вес снизился с 57,0 % до 39,5 %. При этом общая численность лиц, проживающих в городских поселениях с самого рождения, выросла на 43 % (с 2,86 млн. до 4,10 млн.).

Высокие темпы урбанизации во 2-ой половине XX ст. отразились на структуре основных возрастных групп населения в зависимости от непрерывности проживания в месте постоянного жительства. В сельских поселениях около 2/3 населения в возрасте старше трудоспособного возраста проживает в соответствующей местности с момента рождения, в городских – 1/3. При этом доля городских жителей, непрерывно проживающих в данном населенном пункте, увеличилась за 1989–2009 гг. с 43,0 % до 58,1 %, в сельской местности – с 56,1 % до 61,6 %. Такой рост обусловлен уменьшением численности и доли лиц, родившихся до середины XX ст., для которых характерна наименьшая территориальная мобильность.

Выводы. В структуре внутренней миграции одинаковая роль принадлежит межобластным и внутриобластным перемещениям. К реципиентам межобластной миграции относится г. Минск, внутриобластной – областные центры. Для городских жителей преобладающими являются межобластные перемещения, для сельских – внутриобластные. По числу мигрантов поток «город→город» в 7 раз превышает поток «село→село».

Список использованных источников: 1. Сидорович А. А. Региональные тенденции механического движения населения Беларуси / А. А. Сидорович // *Вестник Брестского университета. Серия 5. Химия. Биология. Науки об земле.* – 2014. – № 2. – С. 123–131. 2. *Статистический ежегодник Республики Беларусь: стат. сб. / Нац. стат. ком. Респ. Беларусь. редкол.: И. В. Медведева [и др.]. – Минск, 2016. – 519 с.*

ЩОДО СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ЕКОНОМІКИ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ «ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СИНТЕЗУ»

О.Ю. Снігова
snigova@mail.ru

Д/У «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна

Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка припускає впровадження модернізації та реструктуризації окремих галузей промисловості України з особливим акцентом на співробітництві в базових для старопромислових регіонів галузях (добувній та металургійній), відкриває нові можливості щодо створення умов для трансформації старопромислових регіонів України. Це вимагає встановлення на підставі оцінки стану фізичного, природного та людського капіталу характеристик сучасної моделі економічного розвитку цих регіонів та визначення характеристик моделі, на розбудову якої необхідно спрямовувати зусилля в процесі структурної трансформації, встановлення особливостей і можливостей трансформації потенціалу старопромислових регіонів, що відповідають обраній моделі розвитку.

При оцінюванні стану фізичного, природного та людського капіталу старопромислових регіонів України (Дніпропетровської, Донецької, Запорізької та Луганської областей) виявлено, що їх сучасний економічний розвиток здійснюється за «індустріальною моделлю», основними характеристиками якої є інерційний розвиток базових галузей; джерела конкурентних переваг формуються на індустріальних засадах (природні та трудові ресурси, географія розташування, споживчий сегмент, інфраструктура); екстенсивне зростання. Неefективність компенсується дешевими енергоресурсами, невисокими екологічними вимогами, дешевою робочою силою. Збереження ознак індустріальної економіки відбувається практично без будь-яких суттєвих регіональних відмінностей.

Спроби структурної перебудови економіки старопромислових регіонів України здійснювалися на засадах моделі реіндустріалізації. Основні положення структурної політики стосувалися більшою мірою модернізації базових галузей промисловості цих регіонів, покращенню екологічного становища та вирішення соціальних проблем шляхом збереження зайнятості на промислових підприємствах традиційних галузей. Це лише загострювало структурні протиріччя. Тож, залишається низький рівень диверсифікації економіки старопромислових регіонів, з переважанням монопрофільності (добувної промисловості) у малих містах; по областях в цілому переважають металургійна та добувна промисловість, а основу промисловості регіонів складають металургійний, машинобудівний, хімічний та енергетичний